

UMBERTO ECO: MIGRACIJE I NETOLERANCIJA*

ANA KLASNIĆ
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Zagrebu
anaklasnic123@gmail.com

Migracije i netolerancija, zbirka napisa i istupa talijanskog filozofa i jezikoslovca Umberta Eca, sastavljena je od četiri teksta, „Migracije trećeg milenija”, „Netolerancija”, „Novi ugovor iz Nijmegena” i „Iskustva recipročne antropologije”, koji su pisani u razdoblju od 1997. do 2011. godine. U prvome tekstu Eco govori o približavanju 2000. godini, onome što se činilo kao približavanje čudesima o kojima se sanjario i čitalo u romanima, kao približavanje nečemu magičnome. No slavlje i proslava prelaska u 2000. godinu ne proizlazi nužno iz vlastitoga uvjerenja pojedinca, nego se ovdje nalazi i komercijalna prilika, u jednu ruku promoviranje europskog modela. Taj europski model također je moguće naći i u američkom društvu koje je, kako Eco ističe, sastavljeno od više kultura. Prema njegovu mišljenju, Europu također čeka velika izmiješanost kultura, što ne podrazumijeva da će nužno doći i do njihova stapanja, tj. *melting pota* kultura. Naime, Eco strogo razlikuje pojmove „migracija” i „imigracija” te navodi njihovu razliku:

„Imigracija je pojava kada imigranti (prihvaćeni na temelju političkih odluka) većim dijelom usvoje običaje zemlje u koju migriraju, a migracija kada migranti (koje nitko ne može uhititi na granicama) radikalno transformiraju kulturu teritorija na koji migriraju.” (str. 16)

Zbog sve lakše mogućnosti i dostupnosti putovanja i kretanja kroz, ali i unutar raznih država, migracije i imigracije olakšane su i zahvaćaju sve veći broj kultura. Bilo zbog edukacijskih, industrijskih ili političkih razloga, uzajamna isprepletenost neposredno vodi međusobnome miješanju kultura i rasa, što pak posredno dovodi do možebitnih sukoba i tenzija, bilo zbog osjećaja tjeskobe, potisnutosti ili rasizma. No Eco smatra da je približavanje višerasnoj Europi istovjetno približavanju nestanka rasizma, tj. njegovu izumiranju.

U drugome tekstu „Netolerancija” Eco spominje dva oblika netolerancije – fundamentalizam i integralizam. Problematika koja nastaje uz pojavu tih dvaju pojmova vidljiva je i u današnjici – fundamentalizam i njegovo crpljenje te doslovno tumačenje *Svetoga pisma* ne ostavljaju previše mjesta za interpretaciju

* TIM press, Zagreb, 2020., preveo: Damir Grubiša.

jer dovođenje u pitanje i preispitivanje nisu nešto što je u ovom slučaju od interesa. Iako fundamentalističko stajalište može voditi netoleranciji, postavlja se pitanje je li fundamentalizam nužno netolerantan. Tražeći odgovor, Eco će ustvrditi kako se fundamentalizam pokazuje netolerantnim na hermeneutičkom planu, ali ne i na političkom. Prema njegovu mišljenju, s druge strane, integralizam podrazumijeva religioznu i političku poziciju koja vjerska načela postavlja kao model političkog života. Kao primjer fundamentalizma autor navodi *political correctness*, izraz koji ukazuje da se pažljivo biranim riječima može izbjeći netolerantno ponašanje, kao npr. rasizam i rasističke izjave. Kod *političke korektnosti* fundamentalističko je to što se biranjem riječi zapravo postavlja svojevrsno načelo koje do određene mjere mijenja naš jezik. U vezi s pitanjem o netoleranciji Eco govori sljedeće:

„Fundamentalizam, integralizam, pseudoznanstveni rasizam teorijska su stajališta koja pretpostavljaju jednu doktrinu. Netolerancija se pojavljuje prije svake doktrine. U tom smislu netolerancija ima biološke korijene, među životinjama se manifestira kao teritorijalnost, temelji se na emocionalnim reakcijama, često površnim (...)” (str. 22)

Tolerancija nije nešto što je već urođeno, nego nešto što se razvije odgojem. Tako bi nas, smatra Eco, okruženost različitostima trebala usmjeriti na ispravan put – na put k toleranciji. Nešto kasnije u tekstu također spominje i *divlju netoleranciju*, odnosno, netoleranciju koja nije produkt doktrine razlike, nego ono što nastaje kada, primjerice, određeni narod počinje kolektivno sumnjati te se sukladno tome počinje javljati osjećaj netrpeljivosti ili netolerancije prema nečemu. Problematika divlje netolerancije, s obzirom na to da ne slijedi načela, jest ta da predstavlja opasnost zbog toga što nalikuje kratkom spoju koji može izazvati mržnju i razne oblike netolerancije. Bitka protiv divlje netolerancije može predstavljati izazov, stoga Eco poziva na preventivno odgajanje, tj. edukaciju koja započinje u ranoj dobi.

U trećem tekstu „Novi ugovor iz Nijmegena” Eco govori o Mirovnoj konferenciji u Nijmegenu 1678. na kojoj je sklopljeno primirje između Francuske, Nizozemske, Španjolske, Danske i Biskupije Münsteri Svetoga Rimskog Carstva. Taj ugovor predstavlja primirje postignuto na temelju pregovora, mirnim diplomatskim putem, koje je ponovno ostvareno tek 1945. godine. Eco nadalje ističe kako je Europa postala mjesto u kojemu se njezini stanovnici osjećaju kao da pripadaju određenoj zajednici, usprkos kulturnim i drugim razlikama, ali pritom ne želi da ga se razumije kao naivnog idealista koji smatra da živimo u savršenoj harmoniji jer određeni oblici nasilnog ponašanja, poput kompetitivnosti, uvijek tjeraju prema nepovjerenju. Tako se odlazak u drugu zemlju, iako europsku, pokazuje kao nešto novo, kao mjesto susreta novih običaja, novog jezika i novih

kultura. Stoga se veoma često kod pojedinaca javlja osjećaj otuđenja, premda je možda riječ o državi susjednoj onoj u kojoj živi, dok se putovanjem na drugi kontinent potonji osjećaj pojačava. Dijeljenjem teritorija dolazi i do dijeljenja iskustva i doživljaja (bilo negativnih ili pozitivnih). Međutim, i dalje postoji nezanemarivi konflikt među ljudima nastanjenim na prostorima Europe, a koje se, iz ovog ili onog razloga, i dalje ne smatra Europljanima. Jedini opravdani rat jest onaj protiv rasizma i netolerancije. Put prema toleranciji, na koji Eco usmjerava, nužno podrazumijeva prihvaćanje različitosti, običaja i kulturnih razlika, no kasnije u tekstu skreće pozornost i na određene prakse prema kojima je netolerancija poželjna, pogotovo ako je štetna, međutim ne navodi eksplicitno primjere takvih praksi. Nadalje, Eco navodi razboritost i samodisciplinu razuma kao poželjna uporišta iz kojih se moguće približiti toleranciji te suzbiti njezinu suprotnost, odnosno netoleranciju. Stoga, prema njegovu shvaćanju, da bismo imali mirnu i tolerantnu budućnost nužno je prihvatiti različitost, no to ujedno ne podrazumijeva odustajanje od vlastita europskog nasljeđa.

U četvrtom i posljednjem tekstu „Iskustva recipročne antropologije” Eco iznosi zanimljivo stajalište prema kojemu se kulture međusobno *promatraju*, no isto tako postulira kako zapadnjaci nisu znali da su i oni bili promatrani. Sukladno tome, zbog manjka poznavanja drugih kultura čovječanstvo je bilo sklono prozivanju drugih barbarima, dok su s druge strane, pak, ljudi idealizirali mistične aspekte drugih kultura (npr. Egipćana). Pojavljivanje želje za dokumentacijom susreta s drugim kulturama te evidentiranje njihovih običaja i znanja utire put modernoj kulturnoj antropologiji koja tu želju istovremeno i pojačava. Danas se pripadnike raznih kultura nerijetko poziva da prisustvuju na međunarodnim skupovima kako bi govorili o vlastitom iskustvu života u zemljama domaćina. Eco navodi da su upravo one kulture koje su nam najbliže ujedno i one prema kojima osjećamo odbojnost:

„Rasizam, koji je patološki oblik jedne prirodne reakcije u prisutnosti različitosti, rađa se iz bliskosti s nekim tko je gotovo jednak nama s onu stranu nekog detalja. Rasizam se rađa iz jednog ‘skoro’ i napreduje na tome ‘skoro jednakom.’” (str. 36)

Zaključno, Eco smatra da do *jednakosti kultura* ne dolazi odricanjem od ili promjenom onog distinktivnog u vlastitoj kulturi, nego bespogovornim prihvaćanjem prethodno prepoznatih kulturnih razlika:

„Eliminirati rasizam ne znači pokazati i uvjeriti se da Drugi nisu različiti od nas, već shvatiti njihovu različitost i prihvatiti je.” (str. 40)

Za kraj, valja istaknuti Ecovo pozivanje na preispitivanje vlastitih stavova o toleranciji i netoleranciji te njegovo poticanje na ponovno propitivanje kulturnih predrasuda i stereotipa. Naime, zanimljivo je suočiti se s mogućom vlastitom slabošću, nepripremljenošću za prihvaćanje činjenice da imamo potencijalno urođene potpuno krive obrasce ponašanja nametnute odgojem i društvenim utjecajem koje je nužno mijenjati kako bismo osigurali bolju zajedničku budućnost. Budući da se bavi običajima, kulturama, međuodnosima kultura, migracijom, imigracijom i drugim temama, ova bi knjiga prvenstveno mogla biti zanimljiva etnolozima i kulturnim antropolozima, ali zbog mnoštva pitanja koja otvara mogla bi biti zanimljiva i filozofima.